

Anu Partanen
**POHJOINEN
TEORIA
KAIKESTA**

*Parempaa
elämää etsimässä*

TAMMI

Anu Partanen

**POHJOINEN
TEORIA
KAIKESTA**

*Parempaa
elämää etsimässä*

SUOMENTANEET

Sami Heino *JA* Anu Partanen

*KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI*

Englanninkielinen alkuteos: *The Nordic Theory of Everything: In Search of a Better Life*

COPYRIGHT © 2016 BY ANU PARTANEN

Published by arrangement with Ulf Töregård Agency AB

SUOMENKIELINEN LAITOS © KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI 2017

ISBN 978-951-31-7836-9

PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

Alkusanat	7
1 Tähtilipun alla	
Matka amerikkalaiseksi	15
2 Pohjoinen teoria rakkaudesta	
Peppi Pitkätossun taika	47
3 Vahvat yksilöt, vahva joukkue	
Perhearvot käytännössä	61
4 Lasten saavutukset	
Koulumenestyksen salaisuudet	99
5 Terve sielu terveessä ruumiissa	
Miten julkinen terveydenhoito johtaa vapauteen	153
6 Meistä, meidän toimestamme ja meille	
Anna mennä: Kysy, mitä maasi voi tehdä hyväksesi	213
7 Mahdollisuuksien maa	
Amerikkalaisen unelman elvytys	241
8 Epätavallista liikkeenjohtoa	
Miten pyörittää yritystä 2000-luvulla	255
9 Onnen etsintä	
Mitä menestys on?	279
Jälkisanat	301
Kiitokset	305
Viitteet	309
Kirjallisuus	329
Hakemisto	359

ALKUSANAT

Bill Clinton nojautui taaksepäin ja tuijotti tyhjyyteen silmälasikehyksiensä yli. Toisessa kädessä oli mikrofoni, toinen oli jähmettynyt sormet harallaan ilmaan. Tupaten täyteen juhlasaliin laskeutui hetkeksi hiljaisuus.

Kun Clinton sitten puhui, hän osoitti sanansa oranssihiuksiselle naiselle, joka istui lavalla hänen vieressään. ”Yhdysvalloissa käydään tällä hetkellä tärkeää väittelyä”, hän sanoi. Oli vuoden 2010 syyskuu, ja talouskriisi oli alkanut kaksi vuotta aiemmin. Clinton piti taas tauon ja laski kätensä riippumaan velttona. ”Väittelyä siitä, mitä valtion pitäisi tehdä menestyäkseen 2000-luvulla. Samaa keskustelua käydään myös monissa muissa maissa ympäri maailman.” Clinton vilkaisi yleisöä. ”Monien maiden itsetunto on kärsinyt.”

Clintonin kanssa lavalla istui Yhdysvaltain eliitin tunnetuimpia visionäärejä ja vaikuttajia. Googlen toimitusjohtaja Eric Schmidt. Melinda Gates, miljardien dollarien toimintaa pyörittävän Bill ja Melinda Gatesin säätiön toinen puheenjohtaja. Bob McDonald, Procter & Gamblen monikansallisen suuryrityksen silloinen toimitusjohtaja. Clinton ei kuitenkaan puhunut heille. Hän keskittyi yksinomaan vieressään istuvaan oranssitukkaiseen naiseen.

”Miten neuvoisit ihmisiä kaikkialla”, Clinton kysyi häneltä, ”ettei kannata jäädä vatvomaan menneitä ja etsimään syyllisiä, vaan miettiä – herätä huomenna ja ihan oikeasti miettiä – mitä ihmettä meidän pitäisi tehdä seuraavaksi?”

Clintonin ilme muuttui yhä keskittyneemmäksi, kun hän kääntyi tuolillaan pois päin yleisöstä ja naisen puoleen. Käsi painotti kysymyksiä viuhtomalla ilmaan karateiskuja.

”Miten päätämme, mitä julkisen vallan pitäisi tehdä? Entä yksityisen sektorin? Miten verotus pitäisi järjestää?” Sitten hän kääntyi

katsomaan taas kuulijoita ja jatkoi. ”Kuinka luoda suhteet muuhun maailmaan? Miten määritellä velvollisuutemme köyhempiä maita kohtaan? Millä tavoin yrityksiä pitäisi pyörittää? Miten neuvoisit kaikkia näitä ihmisiä, kun he palaavat kotiin ja haluavat ryhtyä toimiin?”

Clinton laski mikrofonin, risti kätensä ja tiiraili oranssihiuksista naista lasiensa yli.

”Kiitoksia”, nainen sanoi. ”Olipa yksinkertainen kysymys.”

Yleisö nauroi, ja nainen alkoi vastata parhaansa mukaan Clintonin vaikeisiin kysymyksiin ja koko yleisön mieltä painaviin huoliin ja pelkoihin.

Oli tiistaiamu New Yorkin Times Squaren Sheraton-hotellissa, missä oli meneillään Clinton Global Initiative -ajatushautomon konferenssi. Yli tuhat ihmistä yhdeksästäkymmenestä maasta, kuu delta mantereelta, oli matkustanut tapahtumaan pohtimaan, millaisia ratkaisuja maailma kaipaa 2000-luvun oloissa. Monet osallistujista olivat nykyisiä tai entisiä valtionjohtajia, liike-elämän vaikuttajia tai kansalaisjärjestöjen johtajia.

Kun Clinton oli tuntia aiemmin astellut lavalle toivottamaan yleisön tervetulleeksi ja avaamaan konferenssin, hän oli näyttänyt pirteältä. Hän oli laihtunut Yhdysvaltain presidenttinä viettämis-tään vuosista, ja vaikka hän oli silminnähdessä ikääntynyt, hän oli pukeutunut tyylikkäästi isänmaallisiin sävyihin: tummansiniseen pukuun, valkoiseen paitaan ja punaiseen kravattiin. Hän esitteli rennosti ja tottuneesti panelistit, muiden muassa oranssihiuksisen naisen. Clinton luetteli naisen ansioita – hän oli Clintonin tavoin presidentti – ja muita aktiviteetteja, kunnes pääsi häntä selvästi eniten kiinnostavaan osuuteen.

”Ja”, Clinton kertoi, naisen johtama ”valtio sijoittuu poikkeuksetta maailman viiden parhaan maan joukkoon koulutuksen laadussa, talouselämän toimivuudessa, varallisuuden jakautumisessa sekä menestymisen mahdollisuuksissa.”

Ei ollut kulunut kovinkaan kauan siitä, kun vastaavat mainesanat olisi todennäköisesti liitetty maailman tunnetuimpiin ja mahdollisimpiin maihin – kenties Yhdysvaltoihin, ehkä Japaniin tai Sak-

saan. Mutta tuo yksinkertaiseen beigeen jakkupukuun sonnustautunut nainen, jonka vapaan maailman entinen johtaja oli kutsunut liittymään maapallon vaikutusvaltaisimpien teknologian, teollisuuden ja hyväntekeväisyyden jättiläisten joukkoon, oli Tarja Halonen. Hän toimi presidenttinä huomattavasti vaatimattomammassa valtiossa, Euroopan koillisnurkkaan käpertyneessä, pohjoisen napapiirin molemmin puolin sijaitsevassa Suomessa.¹

Siihen mennessä Suomi oli nauttinut maailmanlaajuisesta ihailusta jo vuosikymmenen ajan, mutta nyt huomion määrä oli kasvanut valtavasti. Kaikki oli alkanut suomalaislasten koulumenestyksen aiheuttamasta innostuksesta. Suomalaisteinit olivat sijoittuneet kansainvälisissä tutkimuksissa kärkeen lukutaidossa, matematiikassa ja luonnontieteissä jo vuodesta 2000 alkaen. Valtuuskunta toisensa jälkeen oli saapunut Suomeen pyhiinvaellusmatkalle vierailukseen suomalaisten kouluissa ja tutustuakseen alan suomalaisiin asiantuntijoihin. Pian ympäri maailmaa kohistiin Suomen koulutusihmeestä.²

Sitten, vain viikkoa ennen Clintonin konferenssia, *Newsweek*³ julkaisi maailmanlaajuisen tutkimuksensa. Lehti oli lähtenyt selvittämään vastausta kysymykseen, joka oli sen oman muotoilun mukaan ”samanaikaisesti sekä yksinkertainen että uskomattoman monimutkainen – mikä maa tarjoaisi tänään syntyvälle kansalaiselleen parhaat edellytykset elää tervettä, turvallista ja suhteellisen vaurasta elämää, jonka aikana olisi mahdollisuus edetä yhteiskunnassa kotitautustasta riippumatta?” Kansallisen hyvinvoinnin mittaamiseen käytettiin viittä kategoriaa – koulutusta, terveydenhuoltoa, elämänlaatua, taloudellista kilpailukykyä ja poliittista ilmapiiriä – ja niitä vertailtiin sadan valtion kesken. Tulos oli sangen epämiellyttävä yllätys Yhdysvalloille ja muille maailmanvalloille, jotka olivat kenties odottaneet sijoittuvansa kärkeen. *Newsweek* julisti, että elämänsä 2000-luvun alussa aloittavalle ihmiselle maailman paras maa oli Suomi. Yhdysvallat ei mahtunut edes kärkikymmenikköön; sen sijoitus oli yhdestoista.

Suomen ylistäminen jatkui seuraavien kuukausien ja vuosien aikana. Kansainvälinen elämäntyyli-lehti *Monocle*⁴ rankkasi Hel-

singin maailman parhaaksi kaupungiksi asua, kun taas Maailman talousfoorumin julkaisemassa maailmanlaajuisessa kilpailukykyraportissa Suomi sijoittui vuonna 2011 neljänneksi – sijoitus parani seuraavana vuonna vielä pykälällä.⁵ Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD julisti Suomen maailman neljänneksi parhaaksi maaksi vertailtaessa työn ja vapaa-ajan suhdetta.⁶ Euroopan unionin julkaiseman *Innovation Scoreboardin* mukaan Suomi sijoittui neljän parhaan EU-maan joukkoon innovaatioiden edelläkävijöiden sarjassa.⁷ YK ryhtyi jopa mittaamaan asiaa, jonka mittaaminen vaikuttaa mahdottomalta: onnellisuutta. Vuoden 2012 keväällä julkaistun *Maailman onnellisuusraportin* mukaan suomalaiset olivat maailman toiseksi onnellisin kansa. Ykkös- ja kolmos-tila menivät pohjoisille naapurimaille Tanskalle ja Norjalle.⁸

Tuomiopäivän tunnelmien vyöryessä eteläisen Euroopan yli eurokriisin myötä *Financial Times* julkaisi Suomea käsittelevän erikoisraportin otsikolla ”Rich, Happy and Good at Austerity” – ”Rikas, onnellinen ja säästeliäs”.⁹ Oli kuitenkin yksi sarja, jossa Suomi sijoittui vihoviimeiseksi: epäonnistuneita valtioita listavassa *Failed States Indexissä*. Rauhanjärjestö Fund for Peacen tekemän tutkimuksen mukaan Suomi oli maailman vakain valtio.¹⁰ Lopullisena silauksena Suomen kansainväliselle maineelle maailman kenties suosituin mobiilipeli Angry Birds oli sekin suomalais-ten ohjelmoijien hengentuote.

Ehkä suurin järkytys koettiin kuitenkin vuoden 2012 touko-kuussa, kun brittipoliitikko – Iso-Britannia oli ollut Yhdysvaltain vanhin ja läheisin eurooppalainen liittolainen – lausui kommentin, joka ei olisi sadan edeltävän vuoden aikana tullut kysymykseenkään: Labour Partyn eli työväenpuolueen johtaja Ed Miliband osallistui yhteiskunnallista liikkuvuutta käsittelevään konferenssiin, jossa asiantuntijat pohtivat, pystyvätkö ihmiset eri puolilla maailmaa nousemaan yhteiskuntaluokasta toiseen ja saavuttamaan paremman elämänlaadun kuin vanhempansa. Vuosikymmeniä ellei -satoja maa, joka oli tarjonnut parhaat mahdollisuudet yhteiskunnalliseen nousuun, oli ollut Yhdysvallat. Mutta Milibandin mukaan ei ollut enää. ”Mikäli haluatte tavoitella amerikkalaista

unelmaa”, Miliband letkautti konferenssissa, ”menkää Suomeen.”¹¹

Suomi ei kuitenkaan ollut monituisten kilpailukykyä ja elämänlaatua mittaavien tutkimusten yksinvalti. *Maailman onnellisuusraportti* tuntui viittaavaan siihen, että Pohjoismaat kokonaisuutena tekivät jotain oikein. Rankingeissa Suomen tuntumaan sijoittuivat yleensä naapurimaat: Tanska, Norja, Ruotsi ja joissakin mittauksissa Islanti. Mainituista maista puhutaan Yhdysvalloissa usein ”Skandinavian”, vaikka oikeampi nimitys on Pohjoismaat, sillä jälkimmäinen termi kattaa myös Suomen ja Islannin.¹²

Yhdysvaltoja oli pidetty sukupolvien ajan sosiaalisen nousun ja elämänlaadun mallimaana. Tilanne oli kuitenkin muuttunut niin paljon, että brittien työväenpuolueen poliitikot eivät olleet ainoita, jotka olivat menettäneet uskonsa Yhdysvaltoihin. Kun Britannian konservatiivipuoluetta edustanut pääministeri David Cameron pyrki löytämään uusia keinoja tukea perheitä, lisätä naisten määrää työmarkkinoilla, edistää lasten kehitystä ja luoda yleistä hyvinvointia, hän ei kääntynyt Yhdysvaltain puoleen. Sen sijaan hän etsi innoitusta ja esimerkkiä toisaalta: Pohjoismaista.¹³ Brittiläinen vapaata markkinataloutta kannattava *The Economist* -lehti toimi samansuuntaisesti. Se julkaisi erikoisraportin otsikolla ”The Next Supermodel” – ”Seuraava supermalli” – jossa tutkittiin, miten Pohjoismaat olivat onnistuneet niin hyvin toimivan yhteiskunnan ja talouden rakentamisessa.¹⁴

Pohjoismainen kulttuuri oli kerännyt ihailijoita myös Yhdysvalloissa. Ruotsista olivat peräisin huikkeen suosittu Abba, Stieg Larssonin menestyneet rikosromaanit, kuten *Miehet jotka vihaavat naisia*, H&M-ketjun edulliset mutta trendikkäät vaatteet, Ikean vallankumoukselliset huonekalut, puhumattakaan ikivihreästä Volvo-automerkistä. Tanskalaisia LEGO-palikoita oli ollut olemassa maailman sivu, mutta hiljattain Tanskasta oli alkanut tulla myös ensiluokkaisia rikosdraamoja, kuten *Jälkiä jättämättä*, ja kööpenhaminalainen Noma kartutti mainettaan yhtenä maailman parhaista ravintoloista. Vuoden 2012 elokuussa *Vanity Fair* -lehti ilmoitti virallisesti asian, joka oli alkanut valjeta vähitellen kaikille: maailma oli langennut Pohjoismaiden pauloihin.¹⁵

Minulle kaikessa tuossa oli hieman kitkerä sivumaku. Vuonna 2000, kun Tarja Halonen valittiin ensimmäisen kerran Suomen presidentiksi, olin 25-vuotias aloitteleva toimittaja ja työskentelin Helsingissä *Helsingin Sanomien* toimituksessa. Olin umpisuomalainen – syntynyt ja kasvanut Suomessa, pienessä ja vaatimattomassa pohjoisessa maassa, josta oli nyt yhtäkkiä tullut koko maailman lellikki.

Muun maailman ihastellessa Suomea minä olin kuitenkin toiminut juuri päinvastoin. Oma aikani kului tutustumalla paremmin Yhdysvaltoihin. Juuri ennen kuin *Newsweek* julisti Suomen maailman parhaaksi maaksi, olin päättänyt jättää kaiken taakseni ja aloittaa elämäni maahanmuuttajana Yhdysvalloissa.

Seurasin siis Pohjoismaiden menestystä meren toiselta puolelta amerikkalaiselta näköalapaikaltani. Iloitsin Suomen voittokulusta kansainvälisissä mittauksissa ja tutkimuksissa aivan kuten urheilufani tuntee ylpeyttä kotijoukkueensa menestyksestä. Mutta pääasiassa ajatukseni pyörivät uuden elämäni huolien ympärillä. Sitä paitsi suurin osa amerikkalaisista ei vaikuttanut tietävän Suomesta järin paljoa, eivätkä he olleet erityisen kiinnostuneita siitä tai sen pienistä naapurivaltioista napapiirin tuntumassa. Heillä oli tarpeeksi tekemistä oman elämänsä ongelmien kanssa. Kenties Bill Clintonin tai *The Economistin* toimittajien kaltaisilla poliitikan ammattilaisilla oli aikaa ja energiaa innostua Suomesta, mutta rehellisyyden nimissä: mitä joukko pieniä, kylmiä ja mitättömiä maita, joissa kaikki näyttävät samalta, käyttäytyvät samoin ja pitävät erikoisherkkuna säilöttyä silliä, voi tarjota monimuotoiselle ja energiselle Amerikalle?

Yhdysvallat on pitkään kantanut maailmassa vapauden, itsenäisyyden, individualismin ja mahdollisuuksien soittoa, ja Yhdysvaltoihin verrattuna Pohjoismaat voivat helposti vaikuttaa paitsi mitättömiltä myös suorastaan kauheilta paikoilta asua. Moni yhdysvaltalainen pitää Pohjoismaita säälittävinä ”sosialistisina hohousvaltioina”, jotka hemmottelevat kansalaisiaan kaikenlaisilla toimeentulotuilla, jotka eivät luo hyvinvointia vaan pikemminkin riippuvuutta, apatiaa ja epätoivoa. Niin sanotun pohjoismaisen

supermallin arvostelijat huomauttavat usein, että pohjoismaalaiset – erityisesti suomalaiset – kärsivät poikkeuksellisen paljon masennuksesta, alkoholismista ja itsemurhasta.

Monet pohjoismaalaiset eivät itsekään ole olleet aivan perillä siitä, mistä kaikessa kohussa on kyse. Etenkin suomalaiset tunnetaan suorastaan legendaarisen surkeasta itsetunnostaan. Kun *Newsweek* nimesi Suomen maailman parhaaksi maaksi, kutakuinkin koko Suomen väestö oletti, että lehti oli tehnyt jonkin karmaisevan ja nöyryyttävän virheen. Ajatus suomalaisista maailman toiseksi onnellisimpana kansana vaikutti monista vitsiltä. Suomen pitkät, pimeät ja jäätävät talvet masentavat suurta osaa väestöstä, ja alkoholismi on todellinen ongelma. Muilla pohjoismaalaisilla tuntuu olevan yleisesti ottaen parempi itsetunto kuin suomalaisilla, mutta yhtäkään Pohjoismaata ei voi kutsua millään mittapuulla täydelliseksi maaksi. Pohjoismaalaiset itse innostuvat usein Yhdysvalloista ja ihailevat etenkin amerikkalaisten populaarikulttuuria, yrittäjähenkeä ja maailmanluokan metropoleja, kuten New Yorkia, San Franciscoa ja Los Angelesia.

Kun minä aloittelin uutta elämääni Yhdysvalloissa, Yhdysvaltojen talous alkoi toipua pahimmasta talouskriisistä. Suomessa sen sijaan ilmapiiri synkeni entisestään. Maailmanlaajuinen taantuma ja eurokriisi alkoivat nujertaa toden teolla Suomen juhlistua talouskasvua. Suomalaiskoululaiset eivät sijoittuneet enää aivan jokaisen koulutustutkimuksen kärkeen, vaikka saavutukset olivat edelleen vaikuttavia. Jos olisi kysynyt satunnaiselta suomalaiselta, onko Suomi ”supermalli” muulle maailmalle – saati sitten mahtavalle USA:lle – äreä vastaus olisi hyvin todennäköisesti ollut jyrkän kieltainen, etenkin kylmällä ja pilvisellä säällä.

Mutta mitä pidempään asuin pohjoismaalaisena maahanmuuttajana Yhdysvalloissa, sitä selkeämmin tajusin erään seikan. Olipa Suomi sitten maailman ”paras” maa tai ei, suurin osa amerikkalaisista tai maanmiehistäni kotipuolella ei oivaltanut täysin sitä, että muuttaminen 2000-luvun alussa mistä tahansa Pohjoismaasta Yhdysvaltoihin merkitsi poikkeuksellista – ja poikkeuksellisen karua – aikamatkaa menneisyyteen.

Yhdysvalloissa asuvana pohjoismaalaisena huomasin myös erään toisen asian. Amerikkalaiset, ja heidän ohellaan monet muut ympäri maailman, eivät vaikuta täysin ymmärtävän, miten paljon paremmin heidän asiansa voisivat olla.

TÄHTILIPUN ALLA

MATKA AMERIKKALAISEKSI

MAHDOLLISUUS

Morsian tuijotti ikkunasta. Muistikuvissani hän on pukeutunut valkoiseen, mutta nyt katsellessani muutamaa tuntia ennen sere- moniaa otettuja kuvia huomaan, että itse asiassa hänellä oli mustat vaatteet. Hän näytti ahdistuneelta. Muistan hänen ahdistuksensa, koska tv-selostajat pyrkivät tulkitsemaan jokaisen hänen kau- niilla kasvoillaan käväisevän ilmeen. Heillä ei ollut oikein muuta, mihin tarttua. Julkisuudessa tiedettiin vain, että pariskunta vihit- täisiin piakkoin yli 150 juhlavieraan läsnä ollessa italialaisessa lin- nassa. Kuvausryhmät ja paparazit parveilivat linnan ulkopuolella ja raportoivat parhaansa mukaan saapuvista julkkisvieraista – kuka oli pukeutunut mitenkään ja mitä oli ruokalistalla.

Katselin tilaisuutta tuhansien kilometrien päässä hotellihuonees- sani Bostonissa, jonne olin saapunut konferenssimatkalle. Selailin kanavia. Tom Cruisen ja Katie Holmesin hääuutisten lisäksi juonta- jat kertoivat, että Yhdysvaltain korkeimman oikeuden tuomareille oli lähetetty myrkytettyjä leivonnaisia.¹ Lähettäjä oli avuliaasti liit- tänyt pikkuleipien oheen kirjeen, jossa kertoi aikeistaan: ”Aion tap- paa sinut.” ”Tämä on myrkytetty.”

Samana iltana konferenssiin osallistuva mies seiso i takanani seisovan pöydän jonossa ja kysyi hymyillen, voisinko ystävällisesti maistaa ruokaa hänen puolestaan selvittääkseni, oliko se syömäkelpoista. Oletin, että hän viittasi vitsillään korkeimpaan oikeuteen lähetettyihin kekseihin. Lupasin kertoa hänelle, mikäli ruoka oli myrkytettyä. Mies tuijotti minua hämillään. Yritin selittää, että olin viitannut myrkytysryityksen kohteiksi joutuneisiin tuomareihin, jolloin hänen ilmeensä muuttui yhä hämmentyneemmäksi. Pian hihittelimme keskustelumme sekavuudelle. Kävi ilmi, ettei hän ollut katsonut uutisia eikä näin ollen tiennyt korkeimmasta oikeudesta eikä pikkuleivistä. Istuessani illallisella hänen vieressään aloimme ymmärtää toisiamme paremmin. Kaksi tuntia myöhemmin suutelimme kookkaan pensaan oksien siimeksessä. Seuraavana päivänä nousin 10-tuntiselle lennolleni Suomeen.

Ystäväni Helsingissä olivat tohkeissaan. *Amerikkalainen kirjailija! Tapasitte konferenssissa! Siis nii-iin romanttista!* Kun he kuuluivat, että Trevor soitti minulle pian tapaamisemme jälkeen ja ilmoitti lentävänsä luokseni Suomeen, heidän innostuksestaan ei ollut tulla loppua – *mikä rakkaustarina!* Kun etäsuhteemme jatkui ja jokaista tapaamista seurasi väistämätön erossaolo eri mantereilla, ystäväni alkoivat huokailla. Onko sinulla ihan kauhea ikävä häntä? Et kai ole ihan hirveän surullinen?

Pidin Trevorista paljon. Mutta en kuitenkaan ollut varma, pidinkö hänestä ihan niin paljon kuin ystäväni ajattelivat. Trevor oli juuri muuttanut Washington DC:stä New Yorkiin, ja kun kävi ilmi, että saattaisin alkaa vieraillla hänen luonaan Brooklyynissa säännöllisesti, ystäväni suhtautuivat asiaan kuin tv-sarjan romanssiin. Olette kuin *Greyn anatomian* Derek ja Meredith! Olet kuin *Sinkkuelämän* Carrie!

Oli vain yksi ongelma: minulla ei ollut mitään aikomusta muuttaa Yhdysvaltoihin. Trevor tuntui siltä oikealta, mutta oliko minun hylättävä kaikki muu vain siksi, että olin rakastunut? Olin jo nähnyt maailmaa. Olin opiskellut kaksi vuotta ulkomailla, vuoden Australian Adelaidessa ja vuoden Pariisissa. Olin päässyt vierailemaan

kuudella maailman seitsemästä mantereesta ja nähnyt jopa legendaarisen New Yorkin. Ja mihin lopputulokseen päädyin? Että halusin asua Suomessa.

Työskennellessäni, matkustellessani, lukiessani ja eläessäni elämäni olin todennut, että naisen on tarkoitus olla muutakin kuin miehensä ja lastensa huoltaja. Hänellä on oltava hänen oma tavoitteensa, oma tahtonsa, oma uransa ja omat tulonsa – brittinäyttelijä Helen Mirrenin sanoin: ”Jokaisen naisen paras lahja on taloudellinen itsenäisyys.”² Halusin olla vahva, älykäs ja luova nainen enkä se tyttö, joka luopuu kaikesta miehen vuoksi.

Mitä kauemmin seurustelin Trevorin kanssa, sitä enemmän asia minua painoi. Suhteemme jatkuttua kaksi vuotta laskimme, että olimme matkustaneet edestakaisin neljätoista kertaa voidaksemme viettää aikaa yhdessä. Trevorista oli tulossa paras ystäväni ja tosirakkauteni, se ainoa ihminen, joka saa kaikki pilvet katoamaan. Miten voisin hylätä kaiken sen?

Alkoi olla selvää, että jos haluaisimme jatkaa suhdettamme, toisen meistä olisi jätettävä entinen elämänsä, ja monista käytännön syistä se toinen olisin minä. Periaatteessa Trevor olisi toki voinut muuttaa Suomeen. Hän ei kuitenkaan ollut kovin innostunut siitä vaihtoehdosta, ja minunkin oli myönnettävä, että se ei luultavasti olisi järkevää. Trevor ei puhunut suomea, kun taas minä puhuin englantia. New York on kansainvälinen kaupunki, joten minulla olisi paremmat mahdollisuudet löytää töitä sieltä kuin Trevorilla Helsingistä.

Ja loppujen lopuksi, kaikesta hyvästä huolimatta, Suomessa on kuitenkin joitakin piirteitä, joiden arvelin olevan ulkomaalaiselle vaikeita sulattaa, vaikka Trevor olisi halunnutkin muuttaa.

Minä olin aina rakastanut Suomea. Sen kesät ovat parhaimmillaan jumalaisia, ja sen luonnon hiljainen kauneus koskettaa sydäntäni – puhumattakaan siitä, että suurin osa ystäväistäni ja perheestäni sattuu asumaan siellä. Suomen sijainti on muuhun Eurooppaan nähden kätevä: keskivertokansalaisenkin on mahdollista matkustaa pitkäksi viikonlopuksi Pariisiin tai Roomaan. Mutta silti Suomi

saattaa vaikuttaa pieneltä, kylmältä, pimeältä ja usein yksitoikkoi-seltakin maalta, erityisesti jos sitä vertaa moniin amerikkalaisiin paikkoihin. Suomalaiset ovat kuuluisia vaatimattomuudestaan, mutta ylenpalttista vaatimattomuutta ei juuri tarvita verrattaessa Helsinkiä New Yorkin kaltaiseen kaupunkiin.

Suomella on toki saavutuksensa, joista olla ylpeitä, vaikkakin amerikkalaiset usein luulevat esimerkiksi Nokian olevan japanilainen yritys. Kenties selkeimmin suomalaisuutta ovat maailmalla edustaneet muotoilijamme ja arkkitehtimme – Marimekko, Alvar Aalto kuuluisine tuoleineen sekä Eero Saarinen, joka suunnitteli St. Louisin Gateway Arch -kaaren, Dullesin lentokentän Washington DC:ssä sekä TWA:n entisen terminaalin New Yorkin JFK-lentokentälle. Klassisen musiikin ystävät saattavat tuntea Sibeliuksen sinfoniat. *Late Night with Conan O'Brien* -tv-ohjelmaa seuranneet ovat ehkä kuulleet Conanin vitsit siitä, miten paljon hän muistuttaa oranssihiuksista presidenttiämme. Pienen maan on tyydyttävä julkisuuteen, mikä sille suodaan.

Mutta kuten Stieg Larssonin *Millennium*-trilogiastakin käy ilmi, Pohjoismailla on myös pimeä puolensa – aivan kirjaimellisestikin. Ensimmäisen vierailunsa jälkeen Trevor rehenteli amerikkalaisystävillensä, että hän oli nähnyt koko talvisen Helsingin matkansa aikana auringon vaivaiset kolme tuntia. Kaukana pohjoisessa on talvisin niin pitkään pimeää, että monet kynnelle kykenevät pohjoismaalaiset pitävät keskitalven Thaimaan-matkaa välttämättömänä mielenterveytensä hoitamiseksi. Etenkin suomalaisilla on taipumus hahmottaa elämä ylipäänsä jatkuvien vastoinkäymisten ja pettymysten sumana ja ohittaa small talk ja kohteliaisuudet tarpeettomina; niinpä he saattavat ulkopuolisesta vaikuttaa vaitonaisilta ja työkeiltä. Saatoin vain kuvitella, miten Trevor jättäisi kiihkeän ja aurinkoisen New Yorkin taakseen ja vaipuisi introvertin kotimaani työntämänä masennuksen syövereihin.

Mitä enemmän pohdin suomalaisen kansanluonteen surumielisyyttä, sitä enemmän ajattelin, että amerikkalaiset jos ketkä ansaitisivat asua maailman parhaassa maassa. He olivat aina niin optimistisiä ja innostuneita ja kekseliäitä ja pystyivät taianomaisesti

muuttamaan vaikeudet edukseen. Itse asiassa minua nolotti kertoa Trevorille piirteestä, jota me suomalaiset vaikuttamme arvostavan ihmisissä eniten: sisusta.

Ollessani kymmenvuotias perheeni asui omakotitalossa metsän keskellä. Kuljimme veljeni kanssa päivittäin puolentoista kilometrin matkan kouluun ja takaisin omin päin, kuten suuri osa suomalaisista koululaisista. Taitoimme matkan usein pyörällä ja toisinaan kävellen, mutta pitkien talvien aikana meidän odotettiin joskus hiihtävän kouluun. Vihasin hiihtämistä, joten useimmiten kävelin hangista huolimatta. Eräänä iltana äitini kysyi puolihuolimattomasti, miten kävely matka oli sinä päivänä sujunut.

Selitin, että alku oli ollut hankala, sillä olin vajonnut jokaisella askeleella auraamattomilla kävelyteillä vyötäröä myöten lumeen. Sitten olin kuitenkin huomannut, että nelinkontin ryömimällä pysyin hangen pinnalla. Kerroin, että sen jälkeen meno oli muuttunut helpommaksi, joten olin päätenyt konttaamaan suuren osan koulumatkasta.

Ylpeille vanhemmilleni se osoitti, että heidän tyttärensä oli sisukas. Mutta saatoin kuvitella, miten ylpeä amerikkalaisvanhempi kertoisi tyystin toisenlaisen tarinan: Lapsi olisi välittömästi kavunnut ylös hangesta, pysäyttänyt ohiajavan auton, käyttänyt pistämättömtä viehätysvoimaansa neuvotellakseen koulukyydin lisäksi sopimuksen, jonka vuoksi lapsesta tulisi miljoonien arvoisen lumen-aurausyrityksen toimitusjohtaja ja jonka ansiosta hän päätyisi 16-vuotiaana *Fortune*-lehden kanteen. Oliko Suomella tarkemmin ajatellen mitään kovinkaan mahtavia piirteitä verrattuna Yhdysvaltoihin? Ja oliko Suomeen jäämiselle ainuttakaan perustetta?

Laadin listan Yhdysvaltoihin muuttamisen hyvistä ja huonoista puolista.

Ensin huonot.

Suomessa elin mukavaa, keskiluokkaista elämää kuten suurin osa ystäväistäni. Minulle oli aina jäänyt verojen jälkeen riittävästi käytörahaa ravintoloissa syömiseen, matkusteluun ja elämästä nauttimiseen. Lisäksi pystyin säästämään pahan päivän varalle. Minun ei

koskaan tarvinnut maksaa verojen lisäksi ylimääräistä sairausvakuutuksesta, ja lääkärikäynnit olivat olleet joko ilmaisia tai maksaneet mitättömiä summia. Jos olisin sairastunut Suomessa vakavasti, olisin saanut puoli-ilmaista hoitoa, kolme kuukautta palkallista sairauslomaa sekä Kelan sairauspäivärahaa miltei vuoden ajan. Tarvittaessa yhteiskunta olisi auttanut minua pidempäänkin.³

Entä jos hankkisin lapsen tai kaksi? Suomessa olisin oikeutettu yhteensä kymmenen kuukauden äitiyslomaan ja vanhempainvapaiseen, eikä minun tarvitsisi murehtia työpaikkani tai tulojeni menettämisestä sinä aikana. Sen jälkeen lapseni pääsisivät halpaan, hyvään päivähöitoon. Myöhemmin he voisivat käydä maailman parasta peruskoulua ja hankkia erinomaisen yliopistokoulutuksen – kaikki tämä verovarjoilla rahoitettuna, ilman erillistä maksua.

Lisäksi sain joka vuosi pitää viiden viikon palkallisen loman, kuten suurin osa suomalaisista. Vaikka Suomen talvet ovat pimeitä ja kurjia, sen kesät ovat loistokkaita, ja suomalainen yhteiskunta ja työnantajat olivat päättäneet, että kesälomalla lepääminen on tärkeää työntekijän terveydelle ja tuottavuudelle.

En ollut aivan varma, miten vastaavat asiat toimisivat Yhdysvalloissa, mutta olin saanut käsityksen, että tilanne siellä voisi olla monimutkaisempi. Eikä minusta ollut suinkaan tulossa Trevorin edustusvaimoa. Hänen kirjansa ovat menestyneet ja hänellä oli jonkin verran säästöjä, mutta kirjailijana ja opettajana hän ei voinut tehdä tuloillaan juuri muuta kuin elättää itsensä. Kaiken lisäksi pohtiessani kaikkea tätä vuonna 2008 investointipankki Lehman Brothersin romahdus syöksi koko Yhdysvaltain talouden synkään epävarmuuteen, joten työpaikan löytäminen New Yorkissa olisi todennäköisesti vaikeaa.

Sitten hyvät puolet.

Trevor oli parasta maailmassa. New York oli hieno kaupunki. Yhdysvallat oli aina ollut mahdollisuuksien maa. Amerikka oli positiivisen energian ja luovuuden pohjaton lähde, joka tuotti suuren osan päivittäin nauttimastani kulttuurista taiteesta tavaroihin ja palveluista teknologiaan. Saisin kokea, millaista elämä maailman vaikutusvaltaisimmassa maassa todella on, ja voisin aloittaa elämäs-

säni uuden jakson kaukana Pohjoismaiden hiljaisesta turvallisuudesta. Liittyisin kaikkien niiden miljoonien joukkoon, jotka olivat vuosisatojen ajan vaeltaneet Yhdysvaltoihin vapauden ja paremman elämän janossa, ja saisin osallistua maailman mittavimpaan kokeiluun: miten rakentaa aidosti monikulttuurinen kansakunta, jossa ihmiset kaikkialta maailmasta elävät ja työskentelevät rinnan ja jonka jäseniä yhdistää verenperinnön ja historian sijaan rakkaus vapautteen ja mahdollisuuteen menestyä. Amerikkalainen unelma kutsui. Ja mainitsinko jo suomalaiset talvet? Tai mikä vielä tärkeämpää, rakkauden?

Kysyin itseltäni klassiset kysymykset: Mitä tekisin Suomessa, jos en lähtisi – samaa kuin siihenkin asti, seuraavat kolmekymmentä vuotta? Kumpaa katuisin kuolinvuoteellani – sitä että jäin vai sitä että lähdin? En ollut suuri romantikko, mutta en ollut suuri materialistikaan. Pidin itseäni realistina, ja realisti tietää, että kuolinvuoteellaan ihminen ei muistele turvallisia valintoja tai saavutettuja etuja. Ihminen muistelee rakkautta, rohkeutta ja elettyä elämää.

Marraskuussa irtisanouduin työstäni, luovuin asunnostani ja lahjoitin pois kaikki tavarani. Joulupäivänä hyvästelin perheeni ja ystäväni. Seuraavana aamuna lensin New Yorkiin.

AHDISTUS

Se alkoi nopeasti. Paniikki hiipi vartalooni vatsastani, polttavat aallot kiersivät sisuksissani ja rintakehäni puristi. Tylsä kipu tykytti ohimoissani. Yritin hengittää nopeammin ja syvemmin, mutta silti happi tuntui karkaavan minulta. Korvani humisivat jokaisella hengenedolla.

Tämä oli elämäni toinen paniikkikohtaus. Ensimmäisen koin, kun olin äitini kanssa vaeltamassa Koillis-Lapissa lähellä Venäjän rajaa. Äitini sai idean: Voisimme patikoida metsän halki autiotuvalle, jonka hän näytti minulle kartalta. Hän oli ollut siellä kerran aiemmin ystäväporukan kanssa – tosin he olivat löytäneet mökin vasta eksytyttyään metsään tuntikausiksi. En ollut vakuuttunut suun-

MILLAISESSA YHTEISKUNNASSA ON HYVÄ ELÄÄ?

*Pohjoismaiden ja Yhdysvaltojen
yhteiskuntamallit vertailussa.*

Toimittaja **Anu Partanen** tarkastelee amerikkalaisen ja pohjoismaisen keskiluokan elämää ja nivoo yhteen omia kokemuksiaan, haastatteluja ja huolellista journalistista tutkimustyötä kertoakseen tarinan erilaisten yhteiskunnallisten ratkaisujen vaikutuksista tavallisten ihmisten arkeen ja vapauteen.

Partanen tekee selväksi, että pohjoismainen yhteiskunta tukee tämän päivän maailmassa periamerikkalaisia arvoja, kuten vapautta, itsenäisyyttä ja mahdollisuuksien tasa-arvoa, paremmin kuin amerikkalainen malli. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa vanhempainvapaat, päivähoido, terveydenhoito ja koulutus ovat jokaisen kansalaisen ulottuvissa toisin kuin Yhdysvalloissa. Tällaisia palveluja on usein pidetty sekä Suomessa että Yhdysvalloissa merkinä sosialistisesta holhousvaltiosta, mutta muuttaessaan Yhdysvaltoihin 2008 Partanen oivalsi pian pohjoismaisen mallin päinvastoin turvaavan jokaisen yksilön vapauden ja riippumattomuuden siitä, millaiseen perheeseen tai ympäristöön tämä sattuu syntymään.

Englanninkielinen alkuteos *The Nordic Theory of Everything: In Search of a Better Life* sai heti ilmestyttyään hyvän vastaanoton Yhdysvalloissa.

